

मुंबई येथील उच्च न्यायालयात

फौजदारी अपीलिय अधिकार क्षेत्र

फौजदारी रिट याचिका क्रमांक ४४७१/२०१२

रत्ना चंद्रकांत वन्नम आणि इतर

.. याचिकाकर्ते

विरुद्ध

जाधव, एपीआय, वडाळा टीटी पोलिस ठाणे

.. उत्तरदाता

...

याचिकाकर्त्यांच्या वतीने अॅड.सुविधा पाटील.

डी.जे. हळदणकर, राज्याचे सहाय्यक सरकारी अभियोक्ता

कोरम : भारती डांगरे व

मंजुषा देशपांडे, जे. जे.

दिनांक : २४ ऑक्टोबर २०२४

निकाल (भारती डांगरे, जे)

१. भारतीय राज्यघटनेच्या कलम २२६ अन्वये आणि फौजदारी प्रक्रिया संहिता १९०८ च्या कलम ४८२ अन्वये याचिकाकर्ते क्रमांक २ चंद्रकांत वन्नम यांच्याविरोधात दादर, मुंबई येथील महानगर न्यायालयात प्रलंबित असलेला वडाळा

टीटी पोलीस ठाण्याचा एलएसी क्रमांक ४५१/२०१२ रद्द करण्याची मागणी करणारी याचिका दोन्ही याचिकाकर्त्यांनी दाखल केली आहे.

वरील सवलतीव्यतिरिक्त, याचिकाकर्त्यांनी याचिकाकर्त्यांच्या तक्रारीवर कारवाई न केल्याबद्दल प्रतिवादी क्रमांक २, ३, ४ व ५ यांना कारणे दाखवा नोटीस बजावण्यात यावी तसेच प्रतिवादी क्रमांक १ विरुद्ध दाखल तक्रारीची चौकशी करून याचिकाकर्त्यांच्या उपस्थितीत चौकशी करून त्याचा अहवाल न्यायालयात सादर करण्याचे निर्देश प्रतिवादी क्रमांक ३ ला द्यावेत, अशी विनंती करण्यात आली आहे.

याशिवाय रु. ५,००,०००/- एवढी नुकसान भरपाई याचिकाकर्त्यांना बेकायदेशीररित्या नजरकैदेत ठेवणे आणि मानसिक छळ केल्याबद्दल प्रार्थना केली जाते.

दिनांक १३/१२/२०१२ रोजी ही याचिका दाखल करण्यात आली होती.

दिनांक १/०३/२०१३ च्या आदेशाद्वारे या न्यायालयाने परवानगी मंजूर केली. याचिकाकर्ते क्रमांक २ ला ताब्यात घेतल्याचा आरोप असलेल्या प्रतिवादींना त्यांच्या वैयक्तिक क्षमतेने सामील करून याचिकेत सुधारणा केली.

हे स्वातंत्र्य मिळाल्यावर प्रतिवादी क्रमांक २ ते ५, त्यांच्या वैयक्तिक क्षमतेने नावे देण्यात आली.

तसेच मूळ तक्रारदार श्रीमती जगदेवी सुरकांत भगोडे यांनाही २२/०४/२०१३ रोजी दुरुस्ती करून प्रतिवादी क्रमांक ७ म्हणून दाखल करण्यात आले.

२. दिनांक २३/०७/२०१३ रोजी खालील आदेश देण्यात आला :-

"१ प्रतिवादींनी प्रतिज्ञापत्र दाखल करावे आणि याचिकेत आरोप केल्याप्रमाणे आणि याचिकाकर्ते ज्या गुन्ह्यांना अदखलपात्र म्हणून संबोधतात त्या गुन्ह्यांच्या अनुषंगाने याचिकाकर्त्यापैकी किमान एकाला त्यांनी कसे ताब्यात घेतले हे स्पष्ट करावे. ज्या प्रकरणांमध्ये अनधिकृत बांधकामाच्या तक्रारी आहेत, त्या प्रकरणात ज्यांना ते गुन्हेगार ठरवतात, त्यांच्यावर कारवाई करून त्यांना पोलिस ठाण्यात आणून आरोपाप्रमाणे ताब्यात कसे घेतात, याचे स्पष्टीकरण प्रतिवादींनी द्यावे.

२. ०६.०८.२०१३ पर्यंत लागू असेल. स्थगित तारखेस वरीलप्रमाणे स्पष्टीकरण देणारे प्रतिज्ञापत्र दाखल न केल्यास याचिकेतील एकही आरोप फेटाळला जाणार नाही, या धर्तीवर न्यायालय कार्यवाही करेल."

३. दिनांक १४/०८/२०१३ रोजी खंडपीठाने याचिकाकर्त्यांच्या तक्रारीची दखल घेत २३/०७/२०१३ रोजी विशिष्ट निर्देश देऊनही नोटीस बजावल्यानंतर प्रतिवादींनी उत्तरात कोणतेही प्रतिज्ञापत्र सादर केलेले नाही, असे नमूद केले.

कारण राज्याची बाजू मांडणा-या सहाय्यक सरकारी अभियोक्त्याने न्यायालयाला माहिती दिली. या आरोपांना काही आधार आहे की नाही याची खातरजमा करण्यासाठी राज्य चौकशी करेल आणि अशा प्राथमिक छाननी आणि चौकशीनंतर दोषी

अधिकाऱ्यांवर शिस्तभंगाची कारवाई करता येईल का, याचा निर्णय घेईल, असे आदेश खालीलप्रमाणे देण्यात आले :-

‘अशा परिस्थितीत याचिकेतील विधाने अबाधित राहिली, असे गृहीत धरून पुढे जाण्याशिवाय आमच्याकडे दुसरा पर्याय नाही. त्यामुळे आम्ही याचिकेवर न्यादेश जारी करतो.’

४. ज्या पद्धतीने हे संपूर्ण प्रकरण हाताळण्यात आले, त्याबद्दल नाराजी व्यक्त करत या न्यायालयाला खालीलप्रमाणे निरीक्षण करण्यास भाग पाडले गेले:-

“.. वरिष्ठ पोलिस अधिकारी आणि वरिष्ठांकडून आलेल्या या प्रतिक्रियेवरून असे दिसून येते की, पोलिस अधिकाऱ्यांवरील आरोप अत्यंत हलकेपणाने आणि सहजपणे घेतले जातात, हे आमच्या आधीच्या आदेशात वारंवार दिसून आले आहे. साहजिकच नागरिकांवर विश्वास ठेवला जात नाही. पोलिस अधिकारी व पोलिस दलातील सदस्यांविरोधात केलेल्या तक्रारींचा परिणाम काय होतो, याची माहिती त्यांना कधीच दिली जात नाही. त्याऐवजी पूर्णपणे निष्क्रियता असल्याने अशा नागरिकांना त्यांनी केलेल्या तक्रारींकडे दुर्लक्ष होत असल्याचा आरोप करीत या न्यायालयात धाव घ्यावी लागत आहे. गंभीर आरोप करूनही पोलिस अधिकाऱ्यांवर कारवाई केली जात नाही आणि त्यामुळे या न्यायालयाने हस्तक्षेप करावा, अशी विनंती याचिकाकर्ते किंवा आरोपी असलेल्या याचिकाकर्त्यांनी अशा सर्व याचिकांमध्ये केली आहे.

९ याचिकेतील स्वरूपाच्या प्रकरणांमध्ये कोठडीत व कोणत्याही नजरकैदेत ठेवण्याची परवानगी कायद्याने दिली नाही आणि तोच प्राथमिक आरोप आहे आणि तितकाच पोलिस अधिकाऱ्यांनाही पोलिस ठाण्याचे नाव दिले तर प्राथमिक चौकशीला वाव दिसत नाही. ही प्रथमदर्शनी निर्विवाद वस्तुस्थिती आहे. त्यानंतर पोलिस अधिकाऱ्याने हा मार्ग का अवलंबला आणि त्याने कायदानुसार काम केले आहे की टाळाटाळ केली आहे, याची चौकशी केली जाणार आहे. हे गैरवर्तन, कर्तव्यात कसूर किंवा पोलिस अधिकाऱ्याचे अशोभनीय कृत्य आहे की नाही हे सेवा नियम आणि कायद्यांच्या दृष्टीने चौकशीच्या कक्षेत आहे. अशा प्रकरणांतील आरोपांची सत्यता पडताळून पाहण्यासाठी प्राथमिक चौकशी आवश्यक आहे, असे म्हणण्याचे कोणतेही कारण आम्हाला दिसत नाही आणि या प्रकरणाशी संबंधित वस्तुस्थितीतही प्रतिवादी राज्याला कोणतीही प्राथमिक चौकशी करण्याची परवानगी का द्यावी, हे आम्हाला दिसत नाही.”

५. याचिकाकर्त्याने दोषी पोलिस अधिकाऱ्यांकडून नुकसान भरपाईची मदत मागितली असल्याने ही याचिका प्रलंबित ठेवण्यात आली होती आणि त्यामुळे सक्षम प्राधिकरणाने सेवा नियम व नियमांनुसार संबंधित पोलिस अधिकाऱ्यांवर दोषारोपपत्र दाखल करावे व नियमित विभागीय चौकशी करून ती लवकरात लवकर पूर्ण करावी, असे निर्देश देण्यात आले होते. आदेश प्राप्त झाल्यापासून चार महिन्यांच्या कालावधीत.

चौकशी अधिकाऱ्याला त्याची नोंद करण्यासाठीही तो खुला ठेवण्यात आला होता. संबंधित पोलिस अधिकाऱ्यांच्या दोषाबद्दल किंवा अन्यथा मत आणि स्वतंत्र समाधान आणि त्यानंतर अहवाल सादर करणे.

तसेच पोलिसांचे कृत्य असल्यास असेही नमूद करण्यात आले अधिकारी असे आहेत की ते गुन्हांसाठी दोषी आहेत, तसेच सेवा नियमांचे उल्लंघन करण्याव्यतिरिक्त, त्यांच्यावर फौजदारी कायदानुसार कारवाई होणे आवश्यक आहे.

त्यामुळे याचिका सादर करण्याचे निर्देश देण्यात आले होते या न्यायालयासमोर चौकशीचा अहवाल सादर झाल्यानंतर अंतिम निपटारा करण्यासाठी.

या निर्देशाच्या अनुषंगाने अतिरिक्त पोलिस आयुक्त, मुंबई यांच्याकडून प्राप्त दिनांक २०/०२/२०१४ चा अहवाल अभिलिखित करण्यात आला.

या अहवालाचा अभ्यास केल्यास असे दिसून येईल की, तुकाराम कृष्णा जाधव, ए.पी.आय., वडाळा टीटी पोलिस स्टेशन अर्थात प्रतिवादी क्रमांक १ यांच्याविरुद्ध शिस्तभंगाची कारवाई केली असता त्यांना २०००/- रुपयांचा दंड ठोठावण्यात आला आहे.

६. ही याचिका ग्राह्य धरण्यात आली होती, ती निर्णयासाठी प्रलंबित होती आणि ७/०९/२०२३ रोजी खटल्याअभावी ती फेटाळण्यात आली होती, परंतु ९/०८/२०२४ रोजी आम्ही त्याची पुनर्स्थापना करण्यास परवानगी दिली आणि

६/०९/२०२४ च्या आमच्या आदेशाद्वारे ती अंतिम सुनावणीसाठी सूचीबद्ध करण्याचे निर्देश दिले.

सुनावणीदरम्यान, विद्वान सहाय्यक सरकारी अभियोक्ता, सादर केले प्रतिज्ञापत्राची प्रत अभिलिखित केली आहे आणि आरोपांची सत्यता आणि प्रतिवादींनी स्वीकारलेल्या कार्यवाहीची पडताळणी करण्यासाठी आम्ही आवश्यक कागदपत्रे असलेली मूळ फाईल देखील राखून ठेवली आहे.

७. याचिकाकर्त्यांच्या वतीने अॅड.सुविधा पाटील आणि प्रतिवादींसाठी विद्वान सहाय्यक सरकारी अभियोक्ता हळदणकर यांचे म्हणणे ऐकून घेण्यात आले आहे.

थोडक्यात, विचार करण्यापूर्वी वस्तुस्थिती मांडली पाहिजे

याचिकाकर्त्यांची तक्रार .

श्रीमती पाटील यांनी ही माहिती दिली आहे की, या दरम्यान याचिकाकर्ते क्रमांक २ यांचे निधन झाले आणि त्यामुळे या याचिकेवर केवळ याचिकाकर्ते क्रमांक १ श्रीमती रत्ना चंद्रकांत वन्नम यांनी खटला चालविला आहे.

याचिकेतील याचिकाकर्ते, पत्नी आणि पती यांची सिद्धार्थ नगर, सायन, कोळीवाडा, मुंबई येथे ८९ क्रमांकाची झोपडी असून अतिवृष्टीमुळे ती अर्धवट खराब झाल्याने सप्टेंबर २०१२ मध्ये त्यांनी त्याच्या दुरुस्तीचे काम सुरू केले. याचिकाकर्त्यांनी हे काम करण्यासाठी जवळच्या कंत्राटदाराची नेमणूक केली.

दिनांक ९/०९/२०१२ रोजी शेजारील झोपडीमालक श्री.भगोडे तेथे येऊन

याचिकाकर्त्याकडे २०,०००/- रुपयांची मागणी करण्यास सुरुवात केली व पैसे न दिल्यास पोलिसांच्या माध्यमातून गुन्ह्यात अडकवू, अशी धमकी दिली. याचिकाकर्त्यांनी धमकीला बळी न पडता कामगारांना काम सुरू ठेवण्याच्या सूचना दिल्या आणि वडाळा टीटी पोलिस ठाण्यात जाऊन तक्रार दाखल केली.

श्री. तुकाराम जाधव, प्रतिवादी क्रमांक एक, जे चालू होते. हे प्रकरण बी.एम.सी.च्या अखत्यारित येते, असे सांगून संबंधित पोलिस ठाण्यातील कामावर असलेल्यांनी तक्रार नोंदविण्यास नकार दिला आणि त्यामुळे हे दाम्पत्य घरी परतले.

याचिकाकर्त्यांना वडाळा टीटी पोलिस स्टेशनमधून फोन आला आणि त्यांना सांगण्यात आले की जागेवरील ५ कामगारांना अटक करण्यात आली आहे आणि त्यांना पोलिस स्टेशनमध्ये नेण्यात आले आहे आणि त्यांना पोलिस स्टेशनमध्ये बोलावले गेले आहे.

पोलिस ठाण्यात तक्रार केल्यानंतर याचिकाकर्त्यांना असे आढळले की त्यांचे शेजारी उपस्थित होते आणि याचिकाकर्त्यांच्या वकिलांनी श्री. तुकाराम जाधव यांची भेट घेतली तेव्हा त्यांना सांगण्यात आले की याचिकाकर्त्यांविरोधात बिन दाखली गुन्हा दाखल करण्यात आला आहे आणि त्यांना फौजदारी प्रक्रिया संहितेच्या कलम १४९ अंतर्गत नोटीस देखील बजावण्यात आली आहे.

याचिकाकर्त्याच्या वकिलांनी सहाय्यक पोलीस निरीक्षक जाधव यांना विनंती केली. याचिकाकर्त्याची तक्रार नोंदवा, परंतु त्यांनी तसे करण्यास नकार दिला आणि याचिकाकर्त्यासह त्यांच्या जागेवरील कामगार आणि तक्रारदार यांना तेथे थांबण्यास सांगण्यात आले.

८. याचिकेत म्हटले आहे की, सहाय्यक पोलीस निरीक्षक जाधव यांनी याचिकाकर्ते क्रमांक १ बाजूला सारून हे प्रकरण सोडविण्यासाठी १०,०००/- रुपयांची मागणी केली, जेणेकरून काम करण्यास परवानगी मिळू शकेल, परंतु जेव्हा त्यांनी ही मागणी मान्य केली नाही तेव्हा त्यांनी श्रीमती रत्ना वन्नम यांना सांगितले की त्यांचे पती आणि कामगारांविरुद्ध तक्रार दाखल करण्यात आली आहे आणि त्यांना अटक करण्यात आली आहे, तसेच तिच्या पतीला १२,०००/- रुपये दंड आणि अटक केलेल्या प्रत्येक कामगाराला रु.१२००/- दंड ठोठावण्यात आला आहे. तिला दंड भरण्यास सांगण्यात आले, अन्यथा सर्व व्यक्तींना दंडाधिकाऱ्यांसमोर हजर केले जाईल, असे सांगण्यात आले.

जेव्हा याचिकाकर्ते क्रमांक १, पोलिस स्टेशनमधून बाहेर आले, माजी नगरसेवकाच्या भावाशी संबंध असल्याचे सांगणारे सचिन भगोडे यांची भेट घेऊन त्यांनी संपर्काचा वापर केल्याने याचिकाकर्ते काहीच करू शकणार नाहीत, अशी धमकी देण्यात आली.

संध्याकाळी श्रीमती रत्ना वन्नम यांचे बंधू पोलिस ठाण्यात जाऊन प्रत्येक कामगाराला १२००/- रुपये दंड भरून पोलिस ठाण्याकडून ५ पावत्या मिळवल्या व त्यांची सुटका करण्यात आली, परंतु तिच्याकडे १२,०००/- रुपयांची रक्कम नसल्याने ती आपल्या पतीची सुटका करू शकली नाही, त्यानंतर तिला माटुंगा पोलिस ठाण्याच्या अटक कोठडीमध्ये हलविण्यात आले.

९. १०/१०/२०१२ रोजी चंद्रकांत वन्नम यांना भोईवाडा येथील दंडाधिकाऱ्यांसमोर हजर केले असता, त्यांना कोणत्या कारणासाठी अटक करण्यात आली, त्यांना गुन्हा कबूल करायचा आहे की नाही, अशी विचारणा करण्यात आली, मात्र आरोपांबाबत माहिती नसल्याने त्यांनी निर्दोष असल्याचे कबूल केले. त्यानंतर श्री.चंद्रकांत यांना दंडाधिकाऱ्यांनी रु.५०००/- चा रोख जामीन मंजूर करून त्यांची सुटका केली.

१०. या प्रकरणानंतर याचिकाकर्त्याच्या वकिलांनी वडाळा टीटी पोलिस ठाण्याच्या वरिष्ठ पोलीस निरीक्षकाकडे योग्य ती कारवाई करण्यासाठी तक्रार केली आणि त्याची प्रत डीसीपी झोन ४ यांनाही पाठविण्यात आली. वडाळा टीटी पोलिस स्टेशनने दिलेल्या पावत्या पाहिल्या असता त्या बनावट आणि खोट्या असल्याचा संशय त्यांच्या वकिलांना आला आणि त्यामुळे त्यांना योग्य ती कारवाई करण्याच्या सूचना देण्यात आल्या आणि त्यानुसार त्यांनी माहितीच्या अधिकारांतर्गत (आरटीआय) अर्ज

करून पावत्यांबाबत तसेच एलएसी क्रमांक ४५१, ४५२, ४५३, ४५४, २०१२ चे ४५५, आणि ४५६ मागितल्या.

अपिलीय प्राधिकरणाकडून माहिती मिळाली आरटीआय कायद्यान्वये याचिकाकर्त्यांनी याचिकाकर्ते क्रमांक २ ला सहाय्यक पोलीस निरीक्षक जाधव यांनी केलेली अटक बेकायदेशीर असल्याचा निष्कर्ष काढला.

वरिष्ठ पोलीस निरीक्षक, वडाळा टीटी पोलिस ठाण्यात तक्रार करूनही सहाय्यक पोलीस निरीक्षक जाधव यांच्यावर कोणतीही कारवाई करण्यात आली नाही, तसेच याचिकाकर्त्यांच्या शेजाऱ्यावरही कोणतीही कारवाई करण्यात आली नाही आणि यामुळे याचिकाकर्त्यांना सध्याच्या याचिकेद्वारे १३/१२/२०१२ रोजी या न्यायालयात जावे लागले. या याचिकेसोबत वडाळा टीटी पोलिस ठाण्याचे वरिष्ठ पोलीस निरीक्षक यांनी याचिकाकर्त्यांना फौजदारी प्रक्रिया संहिता कलम १४९ अन्वये २०१२ च्या एनसी क्रमांक १७९४ च्या संदर्भात ९/०९/२०१२ रोजी नोटीस बजावली आहे. या टप्प्यावर, आपण कलम १४९ चा संदर्भ घ्यावा, जो १९७३ च्या संहितेच्या अध्याय ११ मध्ये समाविष्ट आहे, ज्यात असे लिहिले आहे.

१४९. दखलपात्र गुन्हे रोखण्यासाठी पोलीस : प्रत्येक पोलीस अधिकारी कोणत्याही दखलपात्र गुन्ह्याला आळा घालण्याच्या हेतूने मध्यस्थी करू शकतो आणि त्याच्या क्षमतेनुसार प्रतिबंध करेल.

महाराष्ट्र पोलीस कायद्याच्या कलम ११५ (क) च्या अनुषंगाने एलएसी क्रमांक ४५२/४५३/४५४/४५५/४५६/२०१२ च्या विरोधात दर्शविलेल्या रु.१२००/- च्या पाच पावत्याही या याचिकेत आहेत.

११. सहाय्यक पोलीस निरीक्षक तुकाराम जाधव यांनी तक्रार नोंदविण्यास नकार दिला आणि उलट पतीला अटक केली, अशी तक्रार याचिकाकर्ते क्रमांक १ यांनी ९/०९/२०१२ रोजी वडाळा टीटी येथील वरिष्ठ पोलीस निरीक्षक यांना केलेल्या तक्रारीची प्रतही याचिकेसोबत जोडण्यात आली आहे. तक्रारीची मांडणी करून पतीविरुद्ध १२,०००/- रुपये दंड आणि पाच कामगारांविरुद्ध १२०० रुपये दंडाची मागणी या तक्रारीत विशेष नमूद करण्यात आली आहे.

अर्जाच्या प्रतींमध्ये माहितीचा उल्लेख आहे आरटीआय अंतर्गत अधिकारी आणि अभिलिखित प्रतीसह मिळालेला प्रतिसाद. श्रीमतींच्या तक्रारीवरून याचिकाकर्ते क्रमांक १ विरुद्ध दाखल करण्यात आलेल्या बिन दखलीवर याचिकाकर्ते क्रमांक १ विरुद्ध दाखल करण्यात आलेल्या बिन दखलीची प्रत. या याचिकेत प्रतिवादी क्रमांक ७ जगदेवी सुरकांत भगोडे यांचाही समावेश आहे.

१२. आम्ही याचिकेशी जोडलेली परिशिष्टे पाहिली आहेत. माहिती मिळविण्याच्या अर्जाला प्रतिसाद वडाळा टीटी पोलीस ठाण्याच्या जनमाहिती अधिकाऱ्याकडून माहिती चा अधिकार अधिनियम, २००५ अन्वये याचिकाकर्त्याच्या

वकिलांनी एलएसी क्र.अंतर्गत दाखल गुन्ह्यांचा तपशील मागितला. २०१२ च्या ४५१ ते ४५६ तसेच त्याच्या प्रती, ज्या रजिस्टरमध्ये पाच जणांविरुद्ध दंडाची नोंद नोंदविण्यात आली होती, त्या रजिस्टरचा उतारा सादर करण्यात आला आहे.

वडाळा टीटी पोलिस ठाण्याचे सहाय्यक पोलीस निरीक्षक यांनी दिलेल्या माहितीनुसार, १/०९/२०१२ रोजी श्रीमती जगदेवी सुरकांत भगोडे (रा. कोआरी आगार, म्हाडा चाळ क्र.एफ/५४/६, वडाळा, मुंबई) यांच्या शेजारी अनधिकृत बांधकाम सुरू असल्याची तक्रार प्राप्त झाली होती व गस्ती पथक घटनास्थळी पोहोचले असता त्यांनी त्या व्यक्तींच्या निदर्शनास आणून दिले, जे बांधकाम करत होते, आणि म्हणूनच, भारतीय दंड संहितेच्या कलम ५०३ आणि ५०४ अंतर्गत २०१२ चा अदखलपत्र क्रमांक १७९४ नोंदविला गेला. त्याचप्रमाणे श्रीमती रत्ना बाई वनम (याचिकाकर्ते क्र.१) यांच्या तक्रारीवरून अदखल पत्र दाखल करण्यात आली आणि कलम १४५ अन्वये त्यांच्याविरोधात नोटीस बजावण्यात आली आणि दंडाची रक्कम जमा करण्याचे निर्देश देऊन अनुक्रम क्रमांक १ ते ६ मधील व्यक्तींची सुटका करण्यात आली परंतु अनुक्रमांक ७ मधील व्यक्ती ने ही रक्कम जमा केली नाही आणि म्हणूनच, त्याला दंडाधिकाऱ्यांसमोर हजर करण्यात आले.

या यादीमध्ये पैसे भरणाऱ्या सहा जणांची नावे आहेत १२००/- रुपये दंड, तर चंद्रकांत वन्नम म्हणजेच याचिकाकर्ते क्र.२ यांना रु. ४०००/- दंड ठोठावण्यात आला. पुरवलेल्या

माहितीसोबत स्टेशन डायरीमध्ये घेतलेल्या नोंदींसह २०१२ च्या एनसी क्रमांक १७९४ आणि २०१२ च्या १७९५ ची प्रतही माहिती मागविणाऱ्या व्यक्तीला देण्यात आली.

हक्काखाली सादर केलेली स्टेशन डायरी माहिती अधिनियम, २००५, दिनांक ०९/०९/२०१२ मध्ये श्रीमती जगदेवी सूर्यकांत भगोडे यांनी अनधिकृत बांधकाम करणाऱ्या व्यक्तींकडे लक्ष वेधले, ज्यात मालक श्री. चंद्रकांत वन्नम आणि इतर ५ कामगारांचा समावेश होता. २०१२ च्या एलएसी क्रमांक ४५० ते ४५६ ची नोंदणी करून त्यांच्यावर कारवाई सुरू करण्यात आल्याची नोंद स्टेशन डायरीत आहे

१३. या तक्रारीवरून चंद्रकांत विरुद्ध महाराष्ट्र पोलीस अधिनियम १९५१ च्या कलम ११० अन्वये २०१२ चा एलएसी क्रमांक ४५० अन्वये गुन्हा दाखल करण्यात आला, तर अनुक्रमांक २ ते ६ मधील व्यक्तींविरुद्ध म्हणजेच जागेवरील कामगारांवर, एलएसी क्रमांक ४५० ते ४५६/२०१२ मध्ये महाराष्ट्र पोलीस कायद्याच्या कलम ११५ (क) अन्वये कारवाई करून चंद्रकांत वन्नम यांना दंड जमा करण्यास सांगण्यात आले. कलम ३३ (टी) अन्वये कारवाई सुरू करून. दिनांक ९/०९/२०१२ च्या १७.५० तासांच्या स्टेशन डायरीत अनुक्रम क्रमांक २ ते ७ मधील व्यक्तींनी दंडाची रक्कम जमा केल्याने त्यांची सुटका करण्यात आल्याची नोंद आहे. मात्र, चंद्रकांत वन्नम यांना तसे करता आले नाही, त्यामुळे त्यांना माटुंगा पोलीस ठाण्यात कोठडी सुनावण्यात आली.

१४. विचारकरण्याजोगा प्रश्न असा आहे की, दिलेल्या वस्तुस्थितीत आणि परिस्थितीत अटक करण्यात आलेले याचिकाकर्ते क्रमांक २ कायद्याने योग्य होते का?

७/१०/२०२४ रोजी वडाळा टीटी पोलीस ठाणे, मुंबई चे वरिष्ठ पोलीस निरीक्षक यांनी प्रतिवादी क्रमांक ६ च्या वतीने प्रतिज्ञापत्र दाखल केले आहे, ज्यामध्ये असे म्हटले आहे की एलएसी क्रमांक ४५१/२०१२ मुंबई पोलीस कायद्याच्या कलम ३३ (टी) आणि कलम १३१ अन्वये याचिकाकर्ते क्रमांक २ विरुद्ध ९/०९/२०१२ रोजी दाखल करण्यात आला होता आणि सहाय्यक पोलीस निरीक्षक श्री. तुकाराम जाधव हे तपास अधिकारी होते.

१५. प्रतिज्ञापत्रात म्हटले आहे की, श्रीमती जगदेवी भगोडे यांनी पोलिस नियंत्रण कक्षाला फोन केला की, त्यांच्या शेजारी श्रीमती रत्ना चंद्रकांत वन्नम अनधिकृत बांधकाम करीत आहेत आणि हे करत असताना त्यांनी तक्रारदाराच्या खोलीत बाहेर पडलेला १-बीम ठेवला आहे, ज्यामुळे त्यांच्या कुटुंबाला धोका निर्माण झाला आहे आणि जेव्हा त्यांनी हा आक्षेप घेतला तेव्हा श्रीमती रत्ना वन्नम, तिला शिवीगाळ केली. त्यानंतर श्रीमती भगोडे यांनी वडाळा टीटी पोलिस स्टेशनला भेट देऊन २०१२ च्या क्रमांक १७९४ अन्वये सकाळी १०.४५ वाजता अदखल पत्र गुन्हा दाखल केला. शपथपत्रातील परिच्छेद क्र.७ व ८ मध्ये खालीलप्रमाणे नमूद केले आहे:-

“७ मी सांगतो की, पोलीस नियंत्रण कक्षातून सकाळी पावणेदहाच्या सुमारास पोलीस मोबाईल व्हॅनला फोन आला की, गगनगिरी बिल्डिंग, प्रतीक्षा नगर च्या मागे काही लोक उपद्रव करत आहेत. पोलीस व्हॅन घटनास्थळी पोहोचली आणि तक्रारदार श्रीमती जगदेवी सूर्यकांत भगोडे यांच्याशी संपर्क साधला असता त्यांनी समोरील बांधकामामुळे त्रास होत असल्याची माहिती दिली. त्यामुळे पोलीसांनी १) अर्जुन नामदेव हिरवाडे २) सुनील पाल, ३) आत्माराम खरात ४) भगवान सकपाळ आणि ५) छोटा पाल असे पाच मजूर आणले. वडाळा टी. टी. पोलीस स्टेशनला माहिती देऊन ठाणेदार, सहाय्यक पोलीस निरीक्षक तुकाराम कृष्ण जाधव यांना माहिती दिली. त्यानुसार स्टेशन डायरी तयार करण्यात आली जी या प्रतिज्ञापत्रासाठी निशाणी-ब येथे आहे.

८ मी म्हणतो की काही वेळाने याचिकाकर्ते क्रमांक १ आपले पती व याचिकाकर्ते क्रमांक २ यांच्यासह वडाळा टी.टी.पोलीस ठाण्यात १३.०० वाजता आले आणि त्यांनी या प्रतिज्ञापत्रावर निशाणी-क येथे असलेल्या श्रीमती जगदेवी सूर्यकांत भगोडे यांच्याविरुद्ध क्र.१७६५/१२ अन्वये अदखलपात्र गुन्हा दाखल केला. दोन्ही पक्षांनी दिलेल्या विरोधी तक्रारीच्या आधारे सहाय्यक पोलीस निरीक्षक तुकाराम जाधव यांनी जगदेवी सूर्यकांत भगोडे तसेच याचिकाकर्त्यांना फौजदारी प्रक्रिया संहिता कलम १४९ अन्वये नोटीस बजावली.

जबानी दाराने पुढे म्हटले आहे की,याचिकाकर्त्याकडून केले जाणारे बांधकाम प्रथमदर्शनी अनधिकृत आणि त्यांच्या जीवाला धोका असल्याचे आढळल्याने याचिकाकर्ते क्रमांक २ वर एलएसी क्रमांक ४५१/२०१२ अन्वये महाराष्ट्र पोलिस कायद्याच्या कलम ३३ (टी) अन्वये गुन्हा दाखल करण्यात आला आणि दंड भरावा लागला. मात्र, त्याने ते मानण्यास नकार दिल्याने त्याला अटक करून त्याची वैद्यकीय तपासणी करून स्टेशन डायरीत नोंद करून माटुंगा पोलिस ठाण्याच्या अटक कोठडीमध्ये पाठविण्यात आले.

याचिकाकर्ते क्रमांक २ यांना वैयक्तिक मुचलके भरण्यास सांगण्यात आले होते, परंतु त्यांनी नकार दिला, तर इतर आरोपी/ कामगारांनी दंड भरला आणि त्यांची तात्काळ सुटका करण्यात आली.

पुढील तारखेला, याचिकाकर्त्याला महानगर दंडाधिकारीसमोर हजर केले गेले, जिथे त्याने निर्दोष असल्याचे कबूल केले आणि जामिनावर सोडण्यात आले.

आश्चर्याची बाब म्हणजे प्रतिज्ञापत्रातील खालील बाबी आहेत:

१२ मी म्हणतो की, याचिकाकर्त्यांनी केलेले आरोप विचारपूर्वक केलेले आहेत आणि ते खरे नाहीत. याचिकाकर्त्यांनी पोलिसांवर केलेले आरोप मी फेटाळून लावतो. मी म्हणतो की याचिकाकर्त्यांनी सहकार्य केले नाही आणि उलट पोलिसांशी गैरवर्तन केले. याचिकाकर्त्यांनी स्वतः अदखलपात्र गुन्ह्याबद्दल तक्रार

दाखल केली असली तरी याचिकाकर्ते क्रमांक २ ने पावतीम्हणून अदखल पत्रावर स्वाक्षरी करण्यास नकार दिला आणि अदखलपात्र तक्रारीची अदखल पत्रप्रत निशाणी-जी येथे सादर केली जाते.

१३ मी म्हणतो की, प्रतिवादी क्रमांक १ विरुद्ध विभागीय चौकशी करण्यात आली होती आणि माननीय न्यायालयाच्या निर्देशानुसार प्रतिज्ञापत्र दाखल न केल्याबद्दल त्याला जबाबदार धरण्यात आले होते आणि दंडापोटी रु.२०००/- भरण्याचे निर्देश देण्यात आले होते. या याचिकेत दिनांक २०/०२/२०१४ च्या विभागीय चौकशी अहवालाची प्रत न्यायालयात दाखल करण्यात आली आहे.

१४ मी म्हणतो की, याचिकाकर्त्यांनी सध्याच्या याचिकेत केलेले आरोप खोटे आणि निराधार आहेत. मी त्यातील प्रत्येक आरोप फेटाळून लावतो आणि ही याचिका खर्चासह फेटाळण्यात यावी, अशी प्रार्थना करतो.

वरील प्रतिज्ञापत्राला वरिष्ठ निरीक्षक, वडाळा टीटी पोलिस ठाणे, मुंबई यांनी दुजोरा दिला आहे.

१६. दोषी पोलिस अधिकाऱ्यांवर शिस्तभंगाची कारवाई करायची की नाही, याचा निर्णय घेण्यासाठी प्राथमिक छाननी व चौकशी करू, असे निवेदन राज्य सरकारने १४/०८/२०१३ रोजी दिलेल्या निर्देशांच्या अनुषंगाने आमच्यासमोर ठेवलेल्या अंतिम आदेशाचे आम्ही अवलोकन केले आहे, परंतु याचिकेतील एकही आरोप फेटाळण्यात

आलेला नाही, असे नमूद केले आहे. प्रथमदर्शनी निर्विवाद तथ्य असल्याने आरोपांची सत्यता पडताळण्यासाठी प्राथमिक चौकशी करण्याची गरज नाही, त्यामुळे पोलिस अधिकाऱ्याने हा मार्ग का अवलंबला आणि त्याने कायदानुसार काम केले आहे की त्याने ते टाळले आहे, याची चौकशी करावी लागेल, असे न्यायालयाने स्पष्ट केले. हे गैरवर्तन, कर्तव्यात कसूर किंवा पोलिस अधिकाऱ्याला अशोभनीय कृत्य आहे का, हे सेवा नियम व नियमांनुसार चौकशीच्या कक्षेत आहे, असे स्पष्ट करण्यात आले असून, त्यामुळे संबंधित पोलिस अधिकाऱ्यावर दोषारोपपत्र दाखल करून नियमित विभागीय चौकशी करण्याचे निर्देश देण्यात आले आहेत. आणि चार महिन्यांच्या कालावधीत ते जलदगतीने पूर्ण केले.

याचिकाकर्त्यांनाही कोणतेही साहित्य ठेवण्यास परवानगी देण्यात आली होती. चौकशी अधिकाऱ्यासमोर त्यांची इच्छा असल्यास त्यांना चौकशीची तारीख, वेळ आणि ठिकाण कळवून.

१७. या निर्देशाच्या अनुषंगाने वडाळा टीटी पोलिस ठाण्याचे सहाय्यक पोलीस निरीक्षक तुकाराम जाधव यांच्यावरील दोषारोपपत्र आणि चौकशीचे निष्कर्ष, तसेच दंड आकारण्याचे आदेश यांचा आम्ही अभ्यास केला आहे.

तुकाराम जाधव यांनी केलेला आरोप पुढीलप्रमाणे याचिकाकर्ते क्रमांक २ यांना चुकीच्या पद्धतीने अटक केल्याबद्दल आणि त्यांच्या पत्नीने तक्रारींना प्राधान्य देऊन ,

तसेच उच्च न्यायालयात धाव घेऊन या कृत्याची चौकशी करण्याची मागणी केली होती.

त्यामुळे त्यांच्यावर खालील प्रमाणे आरोप लावण्यात आले:-

१) पोलीस ठाणे प्रभारी अधिकारी या नात्याने त्यांनी कामकाजात अनियमितता स्वीकारली.

२) चंद्रकांत वनम यांना अटक करण्यापूर्वी घटनेची सत्यता समजू शकली नाही.

३) कलम १४९ अन्वये नोटीस दिल्यानंतरच गुन्हा घडल्यास कारवाई होणे आवश्यक होते, मात्र त्याचे पालन झाले नाही.

४) ही कारवाई कायद्याचे उल्लंघन करणारी होती आणि त्यामुळे बेकायदेशीर होती, त्यामुळे उच्च न्यायालयाने त्यांच्यावर अवलंबलेली कार्यपद्धती आणि शिस्तभंगाची कारवाई सुरू करण्याचे निर्देश दिले होते.

त्यामुळे प्रतिवादी क्रमांक १ ला कारणे दाखवा नोटीस बजावण्यात आली. मुंबई पोलीस (शिस्तपालन व अपील नियम), १९५६ च्या नियम ३ अन्वये त्याला शिक्षा का होऊ नये?

अहवालात असे दिसून आले आहे की, चौकशीदरम्यान, माहिम विभागाचे सहाय्यक पोलीस आयुक्त यांनी केलेल्या या खटल्यात सरकारी वतीने सात साक्षीदार तपासण्यात आले. मात्र, साक्षीदार क्रमांक ६ व ७ (तक्रारदार व तिचा पती) वगळता अन्य कोणत्याही व्यक्तीने आरोपीने अवलंबलेल्या कार्यपद्धतीची माहिती दिली नाही.

फिर्यादीचे मत चंद्रकांत वन्नम यांचे असल्याने याचिकाकर्त्याच्या पतीने महाराष्ट्र पोलीस कायद्याच्या कलम १३१ सह कलम ३३ (टी) अन्वये गुन्हा केला आहे आणि त्यामुळे या कायद्याच्या कलम ८१ नुसार तुकाराम जाधव यांनी त्याला ताब्यात घेऊन दंडाची रक्कम जमा करण्यास किंवा हमीपत्र सादर करण्यास सांगितले होते, असे आदेशात नमूद करण्यात आले आहे. परंतु तसे न केल्याने फौजदारी प्रक्रिया संहितेच्या कलम ४२ नुसार त्याला ताब्यात घेण्यात आले आणि २४ तासांच्या आत दंडाधिकाऱ्यांसमोर हजर करण्यात आले. सकाळच्या दंडाधिकाऱ्यांनी त्यांची ५०००/- रुपयांच्या जामिनावर सुटका केली व हा खटला भोईवाडा न्यायालयात प्रलंबित आहे, (२००८ चा नियमित खटला क्र.१८, पीएस/१२).

आदेशात असेही नमूद करण्यात आले आहे की, २३/०७/२०१३ रोजी प्रतिज्ञापत्र दाखल करणे आवश्यक आहे, परंतु असे कोणतेही प्रतिज्ञापत्र दाखल केले जात नाही आणि यामुळे न्यायालयात गैरसमज निर्माण झाले आणि या कारणास्तव तो दोषी आढळला आणि म्हणून त्याला कारणे दाखवा नोटीस बजावण्यात आली की, त्याला दंड का करू नये आणि शेवटी २०/०२/२०२४ रोजी दिलेल्या आदेशाद्वारे त्याला रु.२०००/- दंड ठोठावला.

१८. प्रतिवादी अधिकाऱ्यांच्या दृष्टिकोनाने आम्ही आश्चर्यचकित झालो आहोत, कारण या न्यायालयाने १४/०८/२०१३ च्या आदेशानुसार सेवा नियमांनुसार कर्तव्यात

कसूर/ गैरवर्तन केल्याची चौकशी करणे अपेक्षित होते, परंतु त्याऐवजी तक्रारदार आणि तिच्या पतीशिवाय कोणताही पुरावा समोर आला नसल्याची नोंद करणे, जाधव यांच्याविरोधात गुन्हा नोंदविण्यात आलेला नाही, परंतु केवळ प्रतिज्ञापत्र दाखल न केल्याने त्यांना २०००/- रुपयांचा दंड ठोठावण्यात आला आहे.

१९. प्रतिवादी अधिकारी या न्यायालयाने दिलेल्या निर्देशांचे परिणाम समजून घेण्यात अपयशी ठरले आहेत की समजून घेऊनही त्यांनी त्याकडे दुर्लक्ष केले आहे आणि केवळ आमच्या आदेशाचे पालन न केल्याबद्दल श्री. जाधव यांना दंड ठोठावला आहे. तपासासाठी लावण्यात आलेल्या आरोपांसंदर्भात साक्षीदार क्रमांक ६ व ७ च्या पुराव्याकडे पूर्णपणे दुर्लक्ष केले जाते व श्री. जाधव यांची कृती न्याय्य असल्याचे निदर्शनास आले आहे, कारण श्री. चंद्रकांत वन्नम दंड भरण्यात अपयशी ठरल्याने त्यांना ताब्यात घेऊन पुढील तारखेला दंडाधिकाऱ्यांसमोर हजर करणे आवश्यक होते, ५०००/- रुपयांच्या जामिनावर त्यांची सुटका झाली.

२०. सहाय्यक पोलिस निरीक्षक तुकाराम जाधव यांची कारवाई कायदानुसार आहे का, हा प्रश्न विभागीय चौकशीदरम्यान चव्हाट्यावर यायला हवा होता, पण दुर्दैवाने वरिष्ठांनीही जाणीवपूर्वक किंवा न्यायालयाच्या निर्देशांकडे दुर्लक्ष करून हा मुद्दा निकाली काढला आहे.

स्टेशन डायरीदर्शविते की, एलएसीची नोंदणी झाली होती महाराष्ट्र पोलीस अधिनियम १९५१ चे कलम ३३ (टी) व कलम १३१ लागू करून.

२१. कलम ३३ हे वाहतुकीचे नियम व कायदे बनविण्याचा व सार्वजनिक ठिकाणी सुव्यवस्था राखण्याचा अधिकार आहे व त्यातील उपकलम (१) उपकलमात निर्दिष्ट केलेल्या कोणत्याही बाबींच्या संदर्भात आयुक्त, उपरोक्त पैकी कोणत्याही बाबींच्या संदर्भात जिल्हाधिकारी आणि त्यामध्ये नमूद केलेल्या कलमांतर्गत येणाऱ्या बाबींच्या संदर्भात पोलिस अधीक्षक यांचा विचार करणे, कायद्याशी विसंगत नसलेले नियम किंवा आदेश बनविणे, बदलणे किंवा रद्द करणे आणि खंड (ट) नुसार प्रवासी, शेजारी किंवा जनतेला धोका निर्माण होऊ शकेल अशा इमारती, प्लॅटफॉर्म आणि इतर वास्तूंचे बांधकाम, दुरुस्ती आणि पाडताना व्यक्ती आणि मालमत्तेचे नुकसान होऊ नये यासाठी नियम बनविण्याची तरतूद आहे.

कलम ३३ च्या वाचनातून एक गोष्ट स्पष्ट होते की, या तरतुदीत समाविष्ट विषयांशी संबंधित नियम बनविण्याचे अधिकार आयुक्त, जिल्हाधिकारी आणि पोलिस अधीक्षकांसह संबंधित अधिकाऱ्यांना देण्यात आले आहेत आणि खंड (ट) नुसार ते जिल्हाधिकाऱ्यांचे अधिकार आहेत, जो त्याच्या विषयाच्या संदर्भात नियम किंवा आदेश बनवू शकतो, बदलू शकतो किंवा रद्द करू शकतो. तथापि, आम्हाला कोणताही नियम किंवा आदेश तयार केलेला आढळत नाही बाब (टी) च्या संदर्भात.

कलम ३३ च्या उपकलम (२) मध्ये असे नमूद केले आहे की अधिकार त्यामुळे वापरण्यात येणारा वापर राज्य सरकारच्या नियंत्रणाखाली आणि त्याच्या आधीच्या मंजूरीच्या अधीन असेल.

शिवाय, कलम ३३ मध्ये ही प्रक्रिया निश्चित करण्यात आली आहे असे नियम बनवताना आणि नियम बनवण्याची, रद्द करण्याची किंवा बदलण्याची पद्धत पाळली जाईल.

२२. कलम १३१ मध्ये कलम ३३ अंतर्गत नियमांचे उल्लंघन केल्याबद्दल दंडाची तरतूद केली आहे आणि कलम ३३ च्या विविध कलमांखाली बनविलेल्या नियमांचे उल्लंघन केल्याबद्दल वेगवेगळ्या परिस्थितीचा विचार केला आहे आणि जो कोणी कलम ३३ अंतर्गत केलेल्या कोणत्याही नियमाचे किंवा आदेशाचे उल्लंघन करतो किंवा कलम (अ) अंतर्गत कोणताही गुन्हा करण्यास अडथळा आणतो त्याला दोषी ठरविल्यास ८ दिवसांपर्यंत कारावास किंवा दंडाची शिक्षा होऊ शकते, जे कलम (ड), (जी) (एच) (आय), उपखंड (आय), खंड (र) च्या उपखंड (१), (२) किंवा कलम ३३ च्या उपकलम (१) च्या खंड (यू) अंतर्गत जारी केलेल्या नियमासाठी किंवा खंड (आय) (अ) अन्वये विहित केलेल्या नियमांसाठी असल्यास (रु. १२५०/- किंवा दोन्हीसह) लागू होऊ शकते.

उल्लंघन करून काम केल्याचा विशेष उल्लेख नाही खंड (ट) अन्वये करण्यात आलेल्या नियम/आदेशाचे, परंतु कलम ३३ अन्वये केलेल्या कोणत्याही नियमाचे किंवा

आदेशाचे उल्लंघन म्हणून कलम १३१ च्या खंड (र) मध्ये समाविष्ट आहे असे गृहीत धरले तरी आठ दिवसांपर्यंत तुरुंगवास किंवा दंडाचा विचार केला जातो. कलम १५१ (अ) मध्ये नमूद केलेल्या पध्दतीने खटला चालविला जाईल आणि खटला चालविला जाईल तेव्हाच दंड आकारून एखाद्या व्यक्तीला कारावासाच्या स्वरूपात किंवा रु.१२५०/- पर्यंत ची शिक्षा होणे आवश्यक आहे.

या कायद्याच्या कलम १५१ (अ) मध्ये असे म्हटले आहे:

१५१ ए. काही प्रकरणांचा संक्षिप्त निपटारा.

- (१) कलम ११७ अन्वये किंवा कलम १३१ च्या उपखंड (३), (४) किंवा (५) अन्वये दंडनीय गुन्ह्याची दखल घेणारे न्यायालय आरोपी व्यक्तीला बजावण्यात येणाऱ्या समन्सवर असे सांगू शकते की, तो आरोपपत्राच्या सुनावणीपूर्वी ठराविक तारखेपर्यंत नोंदणीकृत पत्राद्वारे आरोपाची कबुली देऊ शकेल आणि एवढी रक्कम न्यायालयाकडे पाठवू शकेल, न्यायालयाने नमूद केल्याप्रमाणे दोन हजार रुपयांपेक्षा जास्त नसावे
- (२) एखाद्या आरोपीने गुन्हा कबूल केला आणि निर्दिष्ट केलेली रक्कम परत केली, तर त्याच्याविरुद्ध गुन्ह्यासंदर्भात पुढील कारवाई केली जाणार नाही.

.. या कायद्याच्या कलम १५१ ची ही आपण नोंद घेतली पाहिजे, जे पोलिसांना अधिकार देते आणि आपण या कलमाचे पुनरुत्पादन केले पाहिजे :-

“१५१ कायद्याविरुद्ध च्या काही गुन्हांसाठी खटला चालविणे पोलिसांच्या मर्जीनुसार असावे.

राज्य शासनाने किंवा सक्षम अधिकार यांना केलेल्या नियमाचे किंवा आदेशाचे पालन केल्याशिवाय ते बंधनकारक राहणार नाही. कलम ११७, ११९, १३१, १३४, १३७, १३९, १४० किंवा १४४ अन्वये दंडनीय गुन्हासाठी पोलिसांनी खटला चालवावा जेव्हा अशा गुन्हात गंभीर गैरप्रकार घडला नसेल आणि दिलेल्या इशान्यावर तत्काळ टाळाटाळ करण्यात आली असेल.”

२३. मुंबई पोलीस कायद्याच्या कलम ३३ व कलम १३१ व कलम १५१ (अ) मधील योजनेच्या वाचनावरून आपल्याला हे समजत नाही की प्रतिवादी क्रमांक १ ने याचिकाकर्ते क्रमांक २ ला अटक करण्याच्या अधिकाराचा वापर कसा केला, कारण कलम १३१ अंतर्गत गुन्हात कोणत्याही अटकेची आवश्यकता नाही आणि याचिकाकर्ते क्रमांक २ दंड जमा करण्यात किंवा बंधपत्र भरण्यात अपयशी ठरल्यामुळे, त्यांनी सत्तेचा मनमानी वापर केल्याचे स्पष्ट पणे दाखवून त्यांना पोलीस कोठडी सुनावण्यात आली.

अटकेची ताकद आहे असे गृहीत धरले तरी झाले एखाद्या पोलीस अधिकाऱ्याला अटक करणे बंधनकारक करू नये आणि ज्या पोलीस डायरीमध्ये नोंदी केल्या आहेत, त्यावरून हे स्पष्टपणे नोंदवले गेले आहे की याचिकाकर्त्यावर एलएसी क्रमांक ४५१/२०१२ मधील कलम ३३ (टी) अंतर्गत गुन्हा दाखल करण्यात आला होता,

म्हणून त्याने विहित दंड भरणे आवश्यक होते, परंतु त्याने दंड भरण्यास नकार दिला आणि इतर उपायांचा लाभ घेण्यास नकार दिला, कायदानुसार त्याला समजावून सांगितले आणि म्हणून त्याला अटक करण्यात आली.

अधिक त्रासदायक गोष्ट म्हणजे, जेव्हा आम्ही निर्देश दिले अतिरिक्त पोलिस आयुक्तांनी दिलेल्या आदेशाद्वारे आपल्यासमोर ठेवलेल्या निष्काळजी दृष्टिकोनाचा अवलंब करून याचिकाकर्त्या क्रमांक २ ला अटक केलेल्या या अधिकाऱ्याच्या म्हणजेच प्रतिवादी क्रमांक १ च्या वर्तनाची चौकशी करा, तो केवळ वेळेत प्रतिज्ञापत्र दाखल न केल्याबद्दल दोषी आढळला आहे आणि म्हणूनच, २०००/- रुपयांचा दंड ठोठावला.

२४. दिनांक १४/०८/२०१३ च्या आमच्या आदेशात आम्ही अगोदरच आपली व्यथा स्पष्ट शब्दात व्यक्त केली होती, विशेषतः पोलिस अधिकाऱ्यांवरील आरोप अत्यंत हलक्या तऱ्हेने आणि सहजपणे घेतले जातात आणि नागरिकांवर अर्थातच विश्वास ठेवला जात नाही आणि हे एक उत्कृष्ट उदाहरण आहे, जेव्हा आमची निरीक्षणे दिनांक १४/०८/२०१३, सहाय्यक पोलीस निरीक्षक श्री. तुकाराम जाधव यांना २०००/- रुपयांचा दंड ठोठावणे, त्यांनी अवलंबिलेल्या गैरव्यवहाराच्या गंभीर आरोपांसाठी शिस्तभंगाच्या चौकशीचा परिणाम म्हणून आणि फौजदारी प्रक्रिया संहितेच्या कलम १४९ चे उल्लंघन करून आणि दुर्भावनापूर्ण हेतूने अटक करणे या प्रतिवादींनी अवलंबलेल्या दृष्टिकोनाद्वारे योग्य असल्याचे सिद्ध झाले आहे, जरी याच घटनेच्या संदर्भात विरुद्ध अदखल पत्र

गुन्ह्याची नोंदणी करण्यात आली होती. याचिकाकर्ते क्रमांक १ व २ च्या वर्तनामुळे तक्रारदाराला इजा झाली आहे का, प्रवाशांना, शेजाऱ्यांना काही धोका आहे का, याचा शोध घेण्याचा अजिबात प्रयत्न केला जात नाही आणि ज्या प्रकरणात याचिकाकर्ते क्रमांक २ ला अटक करण्यात आली, तो गुन्हा दाखल करण्यात आला.

२५. जगदेवी भगोडे यांच्या खोलीबाहेर उभारण्यात आलेले लोखंडी कोन बाहेर पडल्याने याचिकाकर्त्यांनी केलेल्या बांधकामांना धोका निर्माण झाला आहे, त्यामुळे त्यांनी नियंत्रण कक्षाला फोन करून मोबाइल क्रमांक १, वडाळा ट्रक टर्मिनल पोलिस स्टेशनला घटनास्थळी भेट देण्याचे आदेश दिले.

मालकासह साइटवरील कामगार आले महाराष्ट्र पोलीस कायद्याच्या कलम ११५ अन्वये गुन्हा दाखल करण्यात यावा, जे कलम ७९ अन्वये गुन्ह्यांना दखलपात्र बनवते, जे कोणत्याही पोलिस अधिकाऱ्यास दंडाधिकाऱ्यांच्या आदेशाशिवाय आणि वॉरंटशिवाय कोणत्याही व्यक्तीला त्याच्या उपस्थितीत कोणताही गुन्हा करणा-या व्यक्तीला अटक करण्यास परवानगी देते, कलम ११७ अन्वये दंडनीय आहे.

या कलमाची आवश्यकता म्हणजे त्याच्या उपस्थितीत काही गुन्हे घडल्यास अटक करण्याच्या अधिकाराचा वापर करणे आणि हा विशेषतः गुन्हेगारावर लावण्यात आलेल्या आरोपांपैकी एक होता की तो गुन्हा त्याच्या उपस्थितीत झाला नाही, कारण तो कधीच घटनास्थळी गेला नाही.

याचिकाकर्ते क्र. (१) जगदेवी भगोडे यांच्याविरोधात अदखपात्र गुन्ह्याची तक्रार ही दाखल केली आणि प्रतिवादीचे प्रकरण आहे, की तिने त्यावर स्वाक्षरी करण्यास नकार दिला. श्रीमती जगदेवी भगोडे यांना कलम १४९ अन्वये नोटीस बजावण्यात आली आणि चंद्रकांत यांच्यावर मुंबई पोलिस कायद्याच्या कलम ३३ (टी) आणि १३१ अन्वये गुन्हा दाखल करण्यात आला आणि दंडाधिकाऱ्यांसमोर हजर केले असता न्यायालयाने निर्दोष असल्याचे मान्य केले आणि हे प्रकरण महानगर दंडाधिकारी भोईवाडा यांच्याकडे वर्ग करण्यात आले, जेथे ते प्रलंबित आहे. या प्रकरणाची चौकशी होऊ शकते हे खरे असले तरी याचिकाकर्त्यांनी याचिकाकर्ते क्रमांक २ वरील एलएसी खटला रद्द करण्याबरोबरच नुकसान भरपाईमिळावी यासाठी या न्यायालयात धाव घेतली होती आणि कोणत्याही परिस्थितीत, याचिकाकर्ते क्रमांक २ च्या मृत्यूच्या पार्श्वभूमीवर, हे प्रकरण थांबले आहे.

त्यामुळे याचिकेतील दावा आता केवळ मर्यादित आहे. बेकायदेशीर अटकेसाठी नुकसान भरपाई देणे, आणि आम्ही असे मत तयार केले आहे की अटक पूर्णपणे अवांछित होती आणि कलम ७९ अंतर्गत अधिकार प्रतिवादी क्रमांक २ द्वारे वापरला जाऊ शकत नाही, कारण गुन्हा त्याच्या उपस्थितीत केला गेला नव्हता आणि त्याहीपेक्षा अधिक, कलम ११५ अंतर्गत गुन्हा करण्यासाठी, जो पूर्णपणे वेगळ्या पातळीवर कार्य करतो कारण तो रस्त्यावर किंवा जवळ उपद्रव करण्याच्या कृत्यास शिक्षा देतो,

सार्वजनिक ठिकाण, आश्रय घेण्याचे सार्वजनिक ठिकाण, कोणतीही धूळ, राख किंवा कचरा टाकून त्रास होऊ शकतो, दोषी ठरल्यावरच एखाद्या व्यक्तीला रु.१२००/- पर्यंत दंडाची शिक्षा होऊ शकते, ज्यामुळे प्रतिवादी क्रमांक २ ला याचिकाकर्ते क्रमांक २ कडून दंडाची रक्कम वसूल करण्याची परवानगी नक्कीच मिळाली नाही, जरी प्रतिवादींचे प्रकरण इतर आरोपींचे आहे, म्हणजेच १२००/- रुपये दंड म्हणून जमा करून जागेवरील कामगारांची सुटका करण्यात आली.

कलमांतर्गत दंडाद्वारे आकारण्यात येणारा दंड कलम ९९ ते कलम ११६ मधील तरतुदींचे उल्लंघन केल्याबद्दल केवळ दोषी ठरल्यास दंड ठोठावला जाऊ शकतो आणि तो पोलिस अधिकाऱ्याकडून जमा करण्याची मागणी केली जाऊ शकत नाही.

२६. आम्ही व्यक्त करतो की याचिकाकर्ते क्रमांक २ च्या अटकेचे प्रकरण, वरील परिस्थितीत पोलिस अधिकाऱ्यांकडून अधिकारांचा गैरवापर आणि गैरवापराचे उत्कृष्ट उदाहरण आहे आणि त्यांच्या कृत्यासाठी याचिकाकर्त्यांना त्रास सहन करावा लागला आणि आम्ही नमूद केले आहे की आमच्या निर्देशानंतरही प्रतिवादी क्रमांक १ वर शिस्तभंगाच्या कारवाईद्वारे कोणतीही कारवाई सुरू केली जात नाही. कारण याचिकाकर्ते क्रमांक २ च्या मृत्यूप्रकरणी फौजदारी कारवाई आता थांबविण्यात आली आहे. तथापि, याचिकाकर्त्या क्र.१, त्याच्या पत्नीलाही तिच्या पतीच्या बेकायदेशीर अटकेमुळे होणारा त्रास, जो काहीही नव्हता, तर सत्तेचा गैरवापर होता, आम्ही आजपासून ८

आठवड्यांच्या कालावधीत याचिकाकर्ते क्रमांक १ ला प्रतिवादी क्रमांक ६, महाराष्ट्र राज्याद्वारे देण्यात येणारी १,००,०००/- रुपयांची नुकसान भरपाई देणे योग्य मानतो. बेकायदेशीर अटकेसाठी जबाबदार आढळलेल्या प्रतिवादींकडून नुकसानभरपाई वसूल करणे राज्यासाठी खुले आहे, ज्यात प्रतिवादी क्रमांक १ चा विशेषतः समावेश असेल.

आम्ही हे राज्यातील उच्चपदस्थांच्या सदसद्विवेकबुद्धीवर सोडतो. आमच्या आदेशांचे पालन सुनिश्चित करण्यासाठी पोलिस विभाग १४.०८.२०१३, जर ते एका दशकापेक्षा जास्त काळानंतर अनुज्ञेय आणि शक्य असेल तर . वरील अटींमध्ये नियम निरपेक्ष केला जातो.

(मंजुषा देशपांडे, जे)

(भारती डांगरे, जे.)

अस्वीकरण

या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या /तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरता वापर करता येणार नाही तसेच इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणी करता वैध मानला जाईल.

XXXXXX